

OLAYLAR VE YORUMLAR

(FACTS AND COMMENTS)

Ömer Engin LÜTEM

E. Büyükelçi

AVİM, Avrasya İncelemeleri Merkezi Başkanı
oelutem@avim.org.tr

Özet: *Bu makalede Aralık 2010-Mart 2011 döneminde Türkiye- Ermenistan ilişkilerinde ve Ermeni soykırım iddialarındaki başlıca gelişmeler ele alınmaktadır. Bu arada Türkiye'nin Ermeni soykırım iddiaları karşısındaki tutumu ve ayrıca A.B.D Temsilciler Meclisi'ne sunulan H.Res.252'nin geçersiz oluşu üzerinde özellikle durulmaktadır.*

Anahtar Kelimeler: *Türkiye-Ermenistan İlişkileri, ABD H.Res.252, Çin, İsveç, Ukrayna, Vaşington Ermeni Soykırım Müzesi Projesi, Serj Sarkisyan, Edvard Nalbantyan, Abdullah Gül, Recep Tayip Erdoğan, Bülent Arınç, Ahmet Davutoğlu, Nancy Pelosi*

Abstaract: *This article deals with the developments occurred between December 2010 and March 2011 on Turkey-Armenia relations and Armenian genocide allegations; Turkish officials stand on Armenian genocide allegations and US H.Res.252 becoming invalid is especially emphasized.*

Key Words: *Turkey-Armenia relations, US H.Res.252, China, Sweeden, Ukraine, Washington Genocide Museum Project, Serge Sarkisian, Edward Nalbantian, Abdullah Gül, Recep Tayip Erdoğan, Bülent Arınç, Ahmet Davutoğlu, Nancy Pelosi.*

I – TÜRKİYE-ERMENİSTAN İLİŞKİLERİ

Ermenistan'ın Türkiye-Ermenistan Protokolleri'ni kendi Parlamentosu gündeminden geçici olarak çıkarması ve Türkiye'nin de Protokolleri, T.B.B.M. Dışişleri Komisyonu gündeminde tutmakla beraber, onay işlemi için Karabağ Sorunu konusunda önemli gelişmeler olmasını beklemesi, Protokoller konusunda iki ülke arasında gerginlikler yaşanması sonucunu vermiştir.

Ermenistan'ın bu konudaki tutumu, bir yandan soykırım iddialarının çeşitli

çevrelerde kabulünü sağlamak için girişimlerde bulunmak diğer yandan da Protokoller nedeniyle Türkiye'yi devamlı suçlamak şekilde kendisini göstermiştir. Buna karşın Türkiye'nin, Türkiye-Ermenistan ilişkilerini ve gündemden düşen Protokoller konusunu canlandırmaya çalıştığı gözlemlenmiştir.

Cumhurbaşkanı Gül'ün, bu konuda artık sessiz diplomasi zamanı olduğunu belirtmesi Ermeni basınında Türkiye ile Ermenistan arasında gizli müzakereler olduğu şeklinde yorumlanmış,¹ hatta bu hususta Ermenistan'ın eski Dışişleri Bakanı Vartan Oskanyan ile Ermenistan'ın Birinci Cumhurbaşkanı Ter Petrosyan'ın

Davutoğlu, Ermenistan ile normal ilişkiler kurulmasını Kafkasya barışı çerçevesinde mütalaa etmektedir.

Danışmanı Jirayr Libaridyan'ın Roma'da eski diplomat bazı Türkler ile müzakereler yürüttüğüne dair haberler çıkmıştır.² Ermenistan Dışişleri Bankalığı Sözcüsü Türkiye ile müzakerelerde bulunmadıklarını belirtirken³ Dışişleri Bakanı Nalbantyan Parlamento'da bir soruya cevaben, "Sizi temin ederim ki Türk tarafıyla geçmiş aylarda görüşmelerde veya telefon konuşmalarında bulunmadık ve yakın bir

gelecekte bulunmayı planlamıyoruz" demiş, ayrıca "Türkiye normalleşme sürecini önkoşul ileri sürmeden başlatmaya hazır olduktan sonra bu ülke ile görüşmeyi dikkate alabiliriz" sözlerini sarf etmiştir.⁴ Burada dikkat edilecek husus Nalbantyan'ın "resmi" görüşmelerden bahsetmesidir. Olmuşsa, Roma görüşmeleri resmi nitelikte değildir.

Ermeni tarafının iki ülke arasında bir görüşme olmadığına dair tutumuna karşın Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu, görüşme olup olmadığına temas etmeden, Türkiye-Ermenistan ilişkilerinin normalleşme sürecinin bitmediğini, bunun devam eden bir süreç olduğunu ve Kafkaslara barış gelene kadar da bitmeyeceğini ifade etmiştir.⁵

Dışişleri Bakanı'nın bu sözleri iki ülke arasındaki görüş ayrılığını yansıtmaktadır. Davutoğlu, Ermenistan ile normal ilişkiler kurulmasını Kafkasya barışı çerçevesinde mütalaa ederken, Ermenistan tarafını bu konuyu sadece ikili alanda bir sorun olarak görmek istemekte ve böylelikle Azerbaycan'la Karabağ nedeniyle olan anlaşmazlığını Türkiye ile kurulacak ilişkilerin dışında tutmaya çalışmaktadır.

Bilindiği gibi Protokollerin müzakere edilmesi ve imzalanmasında İsviçre arabulucu

1 "Ankara'nın AB'ye Girişiyile Ermeni Meselesi Arasında İlişki Yoktur", *Tert.am/tr*, 7 Ekim 2010.

2 "Oskanyan and Liparityan in Secret?", *Largir.am*, 5 Ekim 2010.

3 "Armenia Rejects Claim Over Secret Talks With Turkey", *Today's Zaman*, 7 Ekim 2010.

4 "Armenia Has Had No Telconersation With Turkey Recently – Foreign Minister", *Panorama*, 6 Ekim 2010.

5 "Davutoğlu: "Erivan ile Süreç Bitmedi", *Cnnturk*, 4 Ekim 2010.

rolü oynamıştı. Türkiye-Ermenistan ilişkilerinin normalleşme sürecinin Ermenistan tarafından dondurulmasından sonra, İsviçre'nin bu duruma çözüm araması normal olurdu. Nitekim basın haberlerine göre İsviçre, Protokolleri yeniden canlandırmak için bir "telefon diplomasisi" başlatmış ve bu çerçevede Ankara ve Erivan'da dışişleri bakanlıklarıyla temas kurmuştur.⁶ İsviçre Dışişleri Bakanı Calmy-Rey de tarafların aktif danışmalarda bulunduğunu ve İsviçre'nin normalleşme sürecini ileri götürmeye kararlı olduğunu ifade etmiştir.⁷ Ancak Ermeni tarafı müzakerelerin yapılmadığı hususunda ısrar etmiş ve geçen sayımızda da temas ettiğimiz gibi,⁸ Dışişleri Bakanı Nalbantyan Wall Street Journal'de 12 Ekim 2010 tarihinde yayımlanan bir makalesinde, Türkiye'nin Protokollere ilişkin tutumunu eleştirdikten sonra Türkiye ile "sessiz diplomasi" ve "yeni görüşmelerin" olmadığını vurgulamıştır. Ne var ki bakanın bu ifadeleri, bir süre sonra, bizzat İsviçre Cumhurbaşkanı Doris Leuthard tarafından uygun bir dille yalanlanmıştır. Adı geçen, Zaman gazetesine verdiği bir mülakatta,⁹ "İsviçre hâlâ arabulucu rolü oynuyor mu?" Sorusunu, "Perde arkasında her zaman görüşmeler olur. Ama bu her iki tarafın siyasi iradesine bağlı. Biz sürecin kolaylaştırıcısıyız. Görüşmelerin devam etmesi için bir çözüm bulmaya çalışıyoruz?" diyerek cevaplamıştır. Ayrıca "Protokoller hâlâ masada mı? Taraflardan gelen bir arabuluculuk talebi var mı?" sorusunu da, "Zürih Protokolleri masada. Bence gerçekten sürecin normalleşmesi için siyasi istek var. Bu sebeple iki ülkenin normalleşme sürecine devam edeceğini umuyoruz. Zamanı gelince kamuoyuna açıkça bilgi veririz. Bazen her konunun kamuoyu önünde en ince detayına kadar tartışılmasındansa sessiz diplomasi yürütmek daha faydalıdır" şeklinde yanıtlamıştır.

Diğer yandan Türk yetkililerin Ermenistan'a karşı iyi niyet beyanlarını sürdürdükleri görülmüştür. Dışişleri Bakanı Davutoğlu, "Ermenilerle yüzyıllarca yaşadığımız, ama bir dönem sekteye uğrayan dostluğumuzu samimiyetle tekrar kurabiliriz. Ama Ermeni tarafı da gerek bizimle ilişkilerinde gerek bölgedeki tutumlarıyla bu vizyonumuzu paylaşabileceğini eylem ve söylemiyle ortaya koymalıdır"¹⁰ demiştir.

Cumhurbaşkanı Gül, bazı uluslararası faaliyet ve girişimleri yanında Türkiye-Ermenistan ilişkilerinin normalleştirilmesi konusu için de layık görüldüğü "Chatham House" ödülünü almak için gittiği İngiltere'de bir soruya cevaben, Türkiye'nin Ermenistan'ın bağımsızlığını hemen tanıdığını buna rağmen iki ülke arasında bazı sorunlar olduğunu ve Türkiye'nin bunların çözümüne çalıştığını, bunun için "sessiz diplomasi" kullandığını söylemiştir.¹¹

6 "İsviçre Protokoller İçin Nabız Yokladı", *Hürriyet*, 2 Ekim 2010.

7 "Yerevan Denies Talks With Turkey", *Asbarez*, 6 Ekim 2010.

8 Olaylar ve Yorumlar. Ermeni Araştırmaları Sayı 36, s.12

9 "Gül'ün Ziyareti Çok Özel", *Zaman*, 6 Kasım 2010.

10 Davutoğlu'nun Genç Yaklaşım Dergisi'ne mülakati, *Cafesiyaset.com*, 5 Kasım 2010.

11 "Gul Evadade Question on Precise Terms of Border Opening", *News.am*, 9 Kasım 2010.

Ermenistan Dışişleri Bakanlığı Sözcüsü Tigran Balayan, Cumhurbaşkanı Gül'ün İngiltere' deki sözlerine cevap olarak, "Türkiye ile Ermenistan arasındaki görüşmeler sona ermiştir ve bunları canlandırmanın tek yolu Türkiye- Ermenistan Protokolleri'nin tasdik edilmesi ve uygulamasıdır. Ermenistan'ın bu konudaki tutumu Protokolleri onaylamak ve herhangi bir önkoşul olmadan uygulamaktır. Görüşmeler bitmiştir"¹² demiştir. Ermenistan Dışişleri Bakanı Nalbantyan da Ermenistan Parlamentosu'nda bir soruya verdiği cevapta Türkiye bu normalleşme konusunda samimiye basit bir şey yapmalı, koşulsuz olarak Protokolleri onaylamalı ve uygulamalı" şeklinde konuşmuştur.¹³

Ermeni ilgililerin bu olumsuz tutumu Cumhurbaşkanı Gül'ü Ermenistan ile normal ilişkilere kurmak niyetini dile getirmekten ve bu konuda çalışmalar olduğunu ifadeden vazgeçirmemiştir. Cumhurbaşkanı, Türkmenistan ziyaretinden dönerken gazetecilere Türkiye-Ermenistan ilişkilerini normalleştirme sürecinin ölmüş olmadığını, konunun sıcaklığını koruduğunu, bugünkü durumun kimsenin lehine olmadığını, Kafkas ülkeleri arasında sorunlar çözülür ve kuşklar giderilirse büyük bir ekonomik işbirliği doğacağını, kısa sürede patlama olacağını söylemiş, Kafkaslara ilgili çalışmalar yapıldığını ifade etmiş ve Başkan Sarkisyan, Aliyev, Medvedev ile Başbakan Putin ile sürekli temas içinde olduğunu belirtmiştir.¹⁴

Cumhurbaşkanı, İsviçre'ye yaptığı ziyaret sırasında da bu mealde konuşmalar yapmış bu arada 25 Kasım'da İsviçre Parlamentosu'nda yaptığı konuşmada, "Bu tür meselelerin kolaylıkla halledilmediği bir vakıadır. Ancak Türkiye-Ermenistan ilişkilerinin normalleştirilmesini hedefleyen Protokollerin hayata geçirilmesine yönelik güçlü irademizi kararlılıkla muhafaza ediyoruz ve Kafkaslarda kalıcı ve kapsamlı bir barışın hâkim olması için samimiyetle çabalarımızı sürdürüyoruz. Bu aşamaya gelinmesinde önemli rol oynayan Cumhurbaşkanı Sayın Sarkisyan'ın da bugüne kadar sergilediği liderlik ve devlet adamlığını, sürecin başarıyla tamamlanması için, aynı cesaretle sürdürmesini bekliyoruz" demiştir.¹⁵

Cumhurbaşkanı Gül'ün, Türkiye-Ermenistan ilişkileri konusunu Aralık ayı başında Astana'da yapılan AGİT Doruk toplantısı sırasında Başkan Medvedev ile de görüştüğü ve Türkiye, Ermenistan ve Azerbaycan'ın sorunlarının bir bütün olarak çözümlenmesini savunduğu basın haberlerinde yer almıştır.¹⁶ Diğer yandan Türkiye ve Ermenistan Devlet Başkanlarının fırsat varken Astana'da görüşme

12 "Armenian Foreign Ministry: The Talks Between Armenia and Turkey Have Ended, The Time Has Come To Act", *ArmlInfo*, 9 Kasım 2010.

13 "Edward Nalbantyan: New Negotiations With Turkey on Normalization of Relations Have Not Been Held and are Not Being Held", *Armenpress*, 17 Kasım 2010.

14 "Gül'den Kritik Ermenistan Açıklaması", *Bugün.com.tr*, 13 Kasım 2010.

15 <http://www.tccb.gov.tr/haberler/170/78133/cumhurbaskani-gul-isvicre-parlamentosuna-hitap-etti.html>

16 "Gul-Medvedev Meeting Highlighted Armenian-Turkish Ties", *Panorama*, 2 Aralık 2010.

yapmalarını taraflar arasında Protokoller nedeniyle gerginliğin devam etmekte olduğunu kanaatini oluşturmuştur.

Cumhurbaşkanı, Ekonomik İşbirliği Teşkilatı'nın (ECO) Aralık ayı sonunda İstanbul'daki Devlet ve Hükümet Başkanları Doruk toplantısı sırasında düzenlenen basın toplantısında, "Ermenistan ile komşuluk ilişkilerimizin normalleşmesine önem veriyoruz. Bununla ilgili adımlar atıldı. Ümit ediyoruz bu zor meseleler hallolur ve sonunda bütün Kafkaslarda huzur, istikrar söz konusu olur. Bunların hallolması için de Azerbaycan topraklarındaki işgalin bitmesi gerekir. Bir milyona yakın göçmen var. Bütün bunların dikkate alınması gerekir"¹⁷ demek suretiyle, dolaylı veya dolaysız Ermenistan ile temasların mevcut olduğunu değinmiştir.

Başbakan Erdoğan da Türkiye'nin Ermenistan'a ilişkin politikasına açıklık getiren beyanlarda bulunmuştur. İstanbul'da yayınlanan Jamanak Gazetesi Genel Yayın Yönetmeni Ara Koçunyan'a verdiği bir mülakatta, "Türkiye hiçbir devletle husumet içinde değildir. Biz tarihte yaşanmış acı olayları gelecek tasavvurunun şekillenmesinde bir etken olarak bugüne kadar hiç görmedik. Kurtuluş Savaşımızı zaferle sonuçlandırmanın ardından tüm o devletlerle yeni bir dönemi başlattık ve son derecede dostane ilişkiler tesis ettik. Bunu Ermenistan'la da başarabiliriz. Tarihi tarihçilere, bilim adamlarına bırakıp biz birlikte geleceğe yürüeyebiliriz. Bunun hâlâ mümkün olduğuna inanıyorum. Ne var ki Ermeni diasporasının bir bölümü böyle bir vizyonla meseleye bakamıyor ve bu da süreç için önemli bir engel teşkil ediyor" demiştir.¹⁸

Avrupa Parlamentosu'nun Türkiye'nin Ermeni soykırımını tanımadığı sürece AB'ye üye olamayacağına dair 1987 yılında alınmış bir kararı mevcuttur.

Başbakan, Türkiye'yi ziyaret eden Polonya Başbakanı Donald Tusk ile yaptığı bir basın toplantısında Polonyalı bir gazetecinin, "Ermeni katliamı sorunu çözümlenmeden Türkiye'nin AB'ye girmesi mümkün müdür?" sorusuna, bu sorunun adil, bilimsel ve kapsamlı bir şekilde masaya yatırılmasında fayda olduğu, siyasi yaklaşımların doğru olmadığı, bazı ülkeler parlamentolarında yapılan oylamalarda konunun bilinmediğinin görüldüğünü söyledikten sonra, AB müzakereleri fasılları arasında bu konunun olmadığını belirtmiştir.

Bilindiği üzere, Türkiye'nin AB'ye üye olması için Ermeni soykırım iddialarını tanınması gerekmemektedir. Bu konuda Ermenistan'la ilgilendirebilecek tek husus Türkiye'nin iyi komşuluk ilişkileri yürütmesidir ki bu da ileride sınırların açılması ve diplomatik ilişki kurulmasıyla yerine getirilebilecek bir husustur. Buna karşın

17 "Gül: Karabağ Sorununun Çözümü İçin İşgal Sona Ermeli", *Zaman*, 23 Aralık 2010.

18 "Ermeni Cemaati Ülkenin Zenginliği", *Hürriyet*, 12 Kasım 2010.

Avrupa Parlamentosu'nun Türkiye'nin Ermeni soykırımını tanımadığı sürece AB'ye üye olamayacağına dair 1987 yılında alınmış bir kararı mevcuttur. Ancak bu karar "istişari" nitelik taşıdığından bağlayıcı değildir. Durum böyle olmakla beraber bazı Ermeni çevreleri Türkiye soykırım iddialarını tanımadığı takdirde AB'ye üye olamayacağı fikrini propaganda amaçlı olarak ileri sürmeye devam etmektedirler.

Ana Muhalefet Partisi Başkanı Kemal Kılıçtaroğlu Kasım ayında Fransa'yı ziyareti sırasında Ermeni soykırımı iddialarına karşın CHP'nin tutumu hakkındaki bir soruya, "Biz ülke olarak arşivleri açtık. Ama Ermenistan arşivleri açmadı. Tarihi bırakalım tarihçiler yapsın. Tarihi arşivlerle belgelerle değerlendirmekten yanayız. Ama bunu reddeden taraf Ermeniler. Ermeniler de arşivleri açsın" şeklinde yanıtladıktan sonra Fransız Senatosu gündeminde bekleyen, Ermeni soykırımı iddialarını reddedenlerin cezalandırılmasına ilişkin kanun tasarısının ifade özgürlüğüne aykırı olduğunu belirterek bu tasarının engellenmesi gerektiğini söylemiştir.¹⁹

İncelediğimiz dönem içinde Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu görevi icabı Ermeni sorunu konusunda en fazla konuşan siyaset adamı olmuştur. Davutoğlu, bazı temaslarda bulunmak ve konuşmalar yapmak üzere Kasım ayı sonunda gittiği ABD'de Ermeni Sorunu'na da değinmiştir. Brookings Enstitüsü'nde Türkiye'nin dış politikası konusunda verdiği konferansta, 10 yıl önce Ermeni konusunun Türkiye'de bu kadar serbest ortamda tartışılmadığını ancak Fransa'da ya da bazı Avrupa ülkelerinde bu özgürlüğün olmadığını söylemiş ve Türklerle Ermenilerin 10 yüzyıl birlikte yaşadığını, 9,5 yüzyıl boyunca aralarında ne Anadolu'da ne de başka bir yerde hiçbir gerginlik olmadığını, Ermenilere yönelik "getto" uygulamalarının görülmediğini, geçmişte Osmanlı Hükümetlerinde Ermeni bakanların, Avrupa başkentlerinde Ermeni büyükelçilerin olduğunu anlatmıştır. Davutoğlu, 1915 yılında yaşananlarla ilgili olarak, "adil bir hafızaya" ihtiyaç duyulduğunu, sadece küçük bir döneme bakılmaması, sadece Türk ya da Ermeni bakış açısına takılmaması gerektiğini kaydetmiştir. Kafkaslarda, Balkanlarda da Türklerin öldürüldüğünü ve Anadolu'ya göç etmek zorunda kaldıklarını hatırlatarak "Biz hiçbir şey olmadı demiyoruz, bir şeyler oldu, ama bize de oldu, hepimize oldu. Şimdi bunu onarma zamanı, o yüzden adil hafıza diyoruz. Biz her şeyi tartışmaya hazırız" diye konuşmuştur.

Protokoller konusunda ise Davutoğlu bu belgelerin üç temel ayağı bulunduğunu belirterek bunları; Türkiye ile Ermenistan arasındaki ilişkilerin normalleştirilmesi, dünyanın her yerindeki Türkler ve Ermeniler arasındaki ilişkilerin normalleştirilmesi ve Kafkaslara istikrar getirilmesi olarak sıralamış ve bu üç ayağın birlikte hayata geçirilmesi gerektiğini söylemiştir. Davutoğlu, "Protokolleri

19 "Biz Açtık, Erivan Arşivi de Açsın", *Hürriyet*, 19 Kasım 2011.

hala savunduklarını ve pes etmediklerini” vurgulayarak, barışın, bölgesel bir düzeyde olmaması halinde sürdürülebilir olamayacağını, Türkiye ile Ermenistan ilişkilerinde her şey normal gitse bile, diğer bölgelerdeki gerginliğin ilişkileri tekrar bozacağını belirterek, bu nedenle Türkiye-Ermenistan ve Azerbaycan-Ermenistan arasında eşzamanlı sürece ihtiyaç olduğunu ifade etmiştir.²⁰

Davutoğlu, yılsonunda hükümetin dış politikası hakkında gazetelere kapsamlı bir değerlendirme yapmış ve Ermeni sorunu konusundaki şu sözleri özellikle dikkat çekmiştir:

*“Biz 1000 yıl bu topraklarda beraber yaşadığımız insanlar tarafından soykırımla suçlanacak ülke değiliz. Böyle bir suçun bu milletin üzerine atılmasını doğru görmüyorum. Bize Almanlar gibi gizli bir suçluluk duygusunu yerleştirmek istiyorlar. Ama Almanlar bunu hak etmişti. Oysa bu tamamen Türkiye’ye ait bir vebal değil. Ermenilerin acısını anlıyorum ama onlar da bizim acımızı anlasınlar. Bir imparatorluğun taşıdığı bir dönemden bahsediyoruz, herkes ıstırap yaşıyor o dönemde”.*²¹

Davutoğlu yılsonundan önce başka bir konuşmasında, Türkiye’nin Ermenistan ile ilişkilerinin normalleşmesini ve bunun sürdürülebilir olmasını istediğini, bunun için de Karabağ gibi donmuş krizlerin çözülmesi gerektiğini kaydetti. Ayrıca Türkler ve Ermenilerin dünyanın neresinde olursa olsunlar, sorunlarını rahatlıkla konuşabildiği, ama hiçbir zaman da Türkiye üzerinde siyasi bir şantaj ortamı olarak kullanılmadığı bir ortam istediklerini söyledi.²²

3-9 Ocak 2011 tarihlerinde Ankara ve Erzurum’da yapılan ve Türkiye’nin yabancı ülkelerdeki tüm büyükelçilerinin katıldığı Üçüncü Büyükelçiler Konferansı da çalışmalarının bir bölümünü Ermeni Sorununa ayırdı.²³ Konferansın Sonuç Bildirisi’nde Güney Kafkasya ve Ermenistan ile ilgili ilişkiler hakkında şu ifadeler yer aldı:²⁴

“Güney Kafkasya’da kapsamlı, kalıcı ve sürdürülebilir bir barış ve istikrar ortamının yerleştirilmesi ve böylelikle tüm bölge halklarının istifade edebileceği ortak bir refah ve kalkınma alanı yaratılmasına yönelik çalışmalara kararlılıkla devam edilecektir.

1915 olaylarının adil ve bilimsel bir temelde ele alınarak, tarihten husumet değil, işbirliği olanakları yaratılabilmesine yönelik ortak bir anlayışın

20 “Davutoğlu: Dış Politikada İkili Dil Kullanmadık”, *Hürriyet*, 30 Kasım 2010.

21 “Acımızı Anlıyorum, Siz de Bizi Anlayın”, *Hürriyet*, 26 Aralık 2010.

22 “Bakan Davutoğlu: Yeni hedefimiz ülkeyi dünyanın akil ülkesi yapmak”, *Zaman*, 29 Aralık 2010.

23 “Büyükelçiler Konferansında Kıbrıs Oturumu”, *Cumhuriyet*, 4 Ocak 2011.

24 <http://www.mfa.gov.tr/ucuncu-buyukelciler-konferansi-sonuc-bildirisi.tr.mfa>.

yerleşmesi için gerekli irade ve açık görüşlülük sergilenmeye devam edilecek, Ermenistan'la ilişkilerin normalleşmesi yönündeki siyasi irade korunacak, bu süreçte gerçekçilik kadar, ilkeli bir vizyona sahip olarak hareket edilecektir.”

Cumhurbaşkanı Gül konuk devlet başkanı sıfatıyla Avrupa Konseyi Parlamenter Meclisi'nde 5 Ocak 2011 tarihinde yaptığı konuşmadan sonra sorulara cevap verdiği bölümde, Türkiye-Ermenistan ilişkilerinin normalleşmesi konusunda Türkiye'nin komşularıyla ilişkilerde sıfır sorun politikasında önemli mesafe aldığını ve Türkiye'nin siyasi iradesinin Ermenistan ile ilişkileri normalleştirmek

olduğunu kaydederek, Protokolleri hayata geçirmeyi arzu ettiklerini belirtti. Azerbaycan topraklarının %20'sinin Ermenistan işgali altında olduğuna değinen Cumhurbaşkanı, Ermenistan'ın bu topraklardan çekilmesi gerektiğini söyledi ve Kafkasların güvenlik ve işbirliği alanı haline gelmesinin yararını vurgulayarak, sorunlar çözüldüğünde Kafkasların, Avrupa ile Asya arasında kapı olacağını ifade etti.²⁵

Türk Devlet adamlarının bu iyi niyetli beyanlarına karşın Ermeni muhataplarının uzlaşmaz bir dil kullanmaya, Türkiye'ye karşı eleştirilerinin dozunu arttırmaya başlamışlardır.

Aynı münasebetle Strasburg'da bulunan Dışişleri Bakanı Davutoğlu ise Ermenistan'la ilişkiler hakkındaki bir soruya cevaben, “Bizim iki tür komşumuz var. Dost ve müstakbel dost komşular. Ermenistan'ı da müstakbel dost bir ülke çerçevesinde değerlendiriyoruz” dedi.²⁶

Türk Devlet adamlarının bu iyi niyetli beyanlarına karşın Ermeni muhataplarının uzlaşmaz bir dil kullanmaya hatta Türkiye'ye karşı eleştirilerinin dozunu arttırmaya başladıkları görülmüştür.

Dışişleri Bakanı Edvart Nalbantyan 2010 yılına dair değerlendirmeler yaptığı bir televizyon konuşmasında Türkiye'yi sözünde durma gücüne sahip olmayan, güvenilmez bir partner olarak nitelendirmiş, Protokoller konusunda topun Türkiye'nin sahasında olduğunu, ancak Türkiye'nin bunu görmediğini ileri sürmüş, Türklerin hile ile yalnız kendilerini aldatabileceklerini ancak başkalarının ikna olmadığını söylemiş ve bir çok ülkenin Ermenistan'ın üzerine düşeni yaptığını, şimdi adım atma sırasının Türkiye'de olduğunu düşündüğünü söylemiştir. Ayrıca Türkiye'nin bazı ülkelere, soykırımı kabul ettikleri takdirde, bunun ikili ilişkilere zarar vereceğini söylediğini, ancak uluslararası topluluğun soykırımı tanıma

25 <http://www.tccb.gov.tr/haberler/170/78745/tarihimizde-soykirim-yapildigini-kabul-etmiyoruz.html>

26 “Dışişleri Bakanı Davutoğlu: Ermenistan'ı Müstakbel Dost Bir Ülke Çerçevesinde Değerlendiriyoruz”, *Hye-tert*, 25 Ocak 2011.

eğiliminde bulunduğunu, Türkiye'nin buna karşı çıkma çabalarının başarısızlığa mahkûm olduğunu, Türkiye Ermenistan ile gerçekten normal ilişkiler kurmak istiyorsa ön koşul ileri sürmeden Protokolleri onaylaması gerektiğini ifade etmiştir.²⁷ Nalbantyan bundan sonra ki konuşmalarında da Türkiye hakkında aynı veya benzer ifadelerde bulunmuş, bir keresinde tüm dünyanın Türkiye'nin Ermenistan ile imzalanan Protokollere ilişkin tutumunu değiştirmesini ve Protokolleri imzalamasını beklediği gibi çok abartılı konuşmuş,²⁸ bir başka konuşmasında ise Türk-Ermeni ilişkilerinin normalleştirilmesinde Türkiye'nin tutumunun yapıcı değil yıkıcı olduğunu ve Türkiye'nin uluslar arası hukukun başlıca ilkelerinden olan “pacta sunt servanda” ya (ahde vefa = sözünü tutmak) riayet etmediğini iddia etmiştir.²⁹

Bir süre Ermenistan'ın Türkiye ile olan ilişkileri hakkında konuşmayan Başkan Sarkisyan, Güney Kıbrıs'a yaptığı ziyaret sırasında bu sessizliğini bozarak, 17 Ocak'ta bu ülkenin Temsilciler Meclisi'nde yaptığı konuşmada Türkiye hakkında gayet olumsuz ifadeler kullanmıştır. Önemini dikkate alarak bu konuşmanın Türkiye ile ilgili bölümün tam çevirisini aşağıda veriyoruz:

“Ermenistan'ın temel amaçlarından biri bölgede kalıcı barış ve istikrar kurmaktır. Ancak, bu doğrultudaki ısrarcı çabalarımız bir çıkmaza girmiştir. Eminim ki Kıbrıs'taki sizler Ermenistan-Türkiye normalleşme sürecini yakından takip etmişsinizdir.

Küçük adımlarla da olsa, Türkiye ile ilişkilerimizi normalleştirmek için yaptığımız samimi teklifimiz üzerine başlatılan bu süreç kısa zamanda durmuştur. Türkiye istikrarsız tutumu, çelişkili beyanları ve asılsız tertipleriyle bu süreci yıkmıştır. Türkiye, taahhütlerinden geri adım atmış ve imzalanmış olduğu Protokolleri onaylamamakla kalmamış, normalleşme sürecinde de başa dönmüştür. Bu sürece dair bizim ve meslektaşlarımızın etkili çabaları ön koşullar duvarıyla karşılaşmıştır.

Eğer ön koşul ileri sürülecekse bunun için bizim daha çok manevi ve yasal dayanağımız vardır. Bununla birlikte, bütün psikolojik engelleri aşmak ve ilerleyebilmek için gereken gücü gösterdik.

En başta Ermeni soykırımının tanınması olmak üzere Türkiye ile pek çok sorunumuz var.

27 “Erivan: Türkiye Güvenilmez Bir Partner”, DHA, 3 Ocak 2011.

28 “Dünya Türkiye'nin Protokolleri Onaylamasını Bekliyor”, *Cmturk.com*, 14 Ocak 2011.

29 “Turkey Position Destructive, Armenian FM”, *News.az*, 29 Ocak 2011.

Ancak, uygar bir şekilde sorunları çözebilmek için ön koşul koymak yerine diyalog kurmayı tercih ettik.

Değerli Meslektaşlarım,

Gerçekle yüzleşmemiz lazım. Türkiye, bugün “Yeni Osmanlılık” denen politikası aracılığıyla bölgesel lider olmayı arzulamaktadır. Ancak, bölgesel liderlik için baskı uygulamak veya dikte etmek yerine sorumlu bir yaklaşım sergilemek ve sorumlu bir düşünce gerçekleştirmek gerekmektedir. Osmanlı İmparatorluğu, katliam, baskı ve zorbalık dışında boyunduruğu altındaki halklara ne getirmiştir? Osmanlılığı özleyen kimse var mı ki “Yeni Osmanlılık” politikası için bir neden olsun?

Ve komşularla sıfır sorun politikasının anlamı nedir? Bu, bütün komşuların itaatkâr bir şekilde Türkiye'nin istediklerini yapması ve Türkiye'nin ön koşullarını yerine getirmesi anlamına mı gelmektedir? Muhtemelen, bunun oldukça yararlı olacağı bazı komşuları vardır, fakat bizler kesinlikle onlar arasında değiliz.

Ermenistan, bağımsızlığından itibaren çeşitli bahanelerle sınırlarını kapayan ve benim halkıma şantaj yapmaya çalışan bir ülkenin bölgesel liderliği arzulamamalıdır.

Biz kendimizi Avrupa'nın değerlerine sahip ve Avrupa ailesinin bir üyesi olarak görüyoruz. Şu anda Ermenistan, Avrupalı kuruluşların önemli desteğiyle geniş bir yelpazede reformlar uyguluyor. Demokratik ve Avrupa değerlerine kendini adanmış komşular, yani tehdit yerine sorunları diyalog ve müzakere yoluyla çözümlenmiş komşularımız olmasında istekliyiz. Umuyoruz ki Türkiye, kendi istikrarı, gelişmesi ve refahı için de bu değerlerin önemini anlar ve takdir eder.”³⁰

Görüldüğü üzere Başkan Sarkisyan, özetle, Türkiye'yi ilişkileri normalleştirme sürecini yıkmak, taahhütlerinden geri adım atmak ve önkoşullar koymakla itham etmekte, Türkiye'nin bölgesel lider olmak istediğini ileri sürerek buna karşı çıkmakta, “komşularıyla sıfır sorun” politikasına olmayan bazı nitelikler yüklemeye çalışmakta ve Türkiye'yi Ermenistan halkına şantaj yapmakla suçlamaktadır. Sarkisyan'ın bu konuşmasında şimdiye kadar Türkiye aleyhinde en olumsuz ifadeleri kullanılmıştır.

Sarkisyan, Güney Kıbrıs Başkanı Demetris Hristofias'la yaptığı basın toplantısında

30 “Armenian President's Speech in the House of Representatives of Cyprus Republic”, *Times.am*, 17 Ocak 2011.

da Türkiye'yi eleştirdikten sonra Ermenistan'ın Türkiye'nin AB üyeliğine karşı olmadığını ancak geçmişiyse hesaplaşmadan ve komşularıyla yakın ilişkiler kurmadan AB üyeliği yolunda başarılı olamayacağı kanısında olduğunu da belirterek,³¹ adeta bir Avrupa Birliği yetkilisiymiş gibi konuşmuştur. Bu hususu Kıbrıs'ın hemen ardından gittiği Atina'da da tekrarlamıştır.

Sarkisyan'ın Atina ziyareti sırasında yaptığı konuşmalar daha ılımlıdır. Diğer yandan bu konuşmaları Yunanistan Cumhurbaşkanı Papulias'ın, Türkiye'yi kastederek "aynı barbar tarafından katledildik" şeklindeki yakışsız sözlerinin gölgesinde kalmıştır. Sarkisyan Yunanistan'daki ifadelerinde yenilik olarak görülebilecek husus Türkiye'nin Ermenistan ile ilişkilerini normalleştirmek için gerekli siyasi iradeye sahip olmadığını ileri sürmesidir.³²

Başkan Sarkisyan'ın Rusya'nın Eko Moskvi Radyosu'na 27 Ocak 2011 tarihinde verdiği mülakat, Türkiye-Ermenistan ilişkilerinde olumsuz bir diğer gelişme oluşturmuştur.³³ Sarkisyan bu mülakatında Türkiye-Ermenistan ilişkilerinin normalleşmesi sürecinin, ancak Türkiye ön koşul ileri sürmeden Protokolleri onaylarsa devam edebileceğini, dolayısıyla yeni müzakerelere başlamanın anlamı olmadığını, neyin konuşulacağını, görüşmelerde Türklerin önkoşullar öne süreceğini kendilerinin de bunların kabul edilemez olduğunu söyleyeceğini, bunun bir anlamı olmadığını ifadeden sonra böyle devam ettiği takdirde kendiler için çıkış yolunun, olasılıkla, Protokollerden imzalarını geri çekmek olacağını, bu durumda Türkiye onaylarsa bile Protokollerin geçerli olmayacağını söylemiştir. Sarkisyan ayrıca topun Türkiye'nin sahasında olduğunu, Türkiye'nin Karabağ barış sürecine karışmak istediğini, diğer yandan ancak diğer ülkelerle sorunu olmayan bir ülkenin bölgenin lideri olabileceğini, Türkiye'nin sıfır sorun politikasının Türkiye'nin çıkarına çözümler bulunmasını amaçladığını belirtmiştir. Sarkisyan son olarak Ermenistan'ın Türkiye'nin büyük bir ülke olduğunun ve G20'lerin üyesi bulunduğunun bilinci içinde olduğunu ancak bunun Türkiye'nin Ermenilerin velisi olduğu anlamına gelmediğini, Türkiye'nin Ermenistan'a ne yapması gerektiğini söyleyemeyeceğini, Türkiye bölgedeki bazı süreçleri etkilemek istiyorsa yapıcı bir tutum alması gerektiğini söylemiştir.

Yukarıda özetle verdiğimiz konuşma ve beyanlardan şu sonuçları çıkarabiliriz:

-Türkiye, Protokollerin yaşama geçirilmesi Karabağ sorununda önemli ilerlemeler olmasına bağlamaya devam etmekte ve bunu Türkiye-Ermenistan ve Azerbaycan-Ermenistan arasındaki sorunların çözümü için eşzamanlı sürece ihtiyaç olmasına

31 "Serj Sarkisyan: Türkiye Geçmişiyse Uzlaşmadan AB'de Yol Alma Konusunda Başarılı Olamaz", News.am, 17 Ocak 2011.

32 "Papulyas. İkimizi de Kesen Barbar", *Hürriyet*, 18 Ocak 2011.

33 "Armenian President Says Turkey Should Not Tell Us What To Do", News.am, 27 Ocak 2011; "Sarkisyan: Türkiye Protokolleri Önkoşulsuz Onaylarsa, Süreç Sürdürülebilir", *Hye-Tert*, 28 Ocak 2011.

bağlamakta, sadece Türkiye-Ermenistan sorunlarının çözümünün yetmeyeceğini, bölgedeki gerginliğin ilişkileri tekrar bozacağını belirtmektedir. Ermenistan ise Türkiye ile ilişkileri normalleştirmek süreci ile Karabağ sorunu arasında bir ilişki olmasını kabul etmemekte ve Türkiye'nin Protokolleri onaylamasını ve uygulamasını istemektedir. Görüleceği üzere tarafların tutumu birbirinin tersidir ve bu nedenle de normalleşme süreci durmuştur.

-Türkiye bu duruma rağmen sürecin devam etmesi için ciddi bir gayret içindedir ve bu amaçla Rusya, ABD ve arabulucu İsviçre'nin de çaba göstermesini istemektedir. Ancak, Sarkisyan ve Nalbantyan'ın ifadeleri Ermenistan'ın, Karabağ konusunda taviz vermeyeceği ve Türkiye ile bazı ara formüllere razı olmayacağı kanısını uyandırmaktadır.

-Diğer yandan Ermenistan, 22 Nisan 2010 tarihinde Protokollerin onaylanmasını askıya aldıktan sonra Türkiye'ye karşı uygulamaya başladığı eleştirme hatta suçlama politikasını gitgide sertleştirerek sürdürdüğü Sarkisyan ve Nalbantyan'ın yukarıda değindiğimiz konuşmalarından görülmektedir. Bu davranışın amacı sarih değildir. Türkiye-Ermenistan tarafından eleştirildiği için Protokolleri onaylayıp uygulamaya koymayacağına göre başka bir neden olması gerekmektedir. Bu konuda akla gelen şudur:

-Sarkisyan'ın Türkiye ile normal ilişkiler kurma gayretleri Ermenistan'da ve Diaspora çevrelerinde genelde kabul görmemişti. Ancak Protokoller hemen uygulansa ve Türkiye sınır kapısı açılsaydı Sarkisyan'a yöneltilen eleştiriler marjinal hale gelebilirdi. Protokoller Karabağ Sorunu nedeniyle uygulanamayınca Sarkisyan ve dolayısıyla Nalbantyan güç duruma düşmüştür. Bunu telafi etmek amacıyla Türkiye'ye sert eleştiriler ve ithamlar yöneltilmekte ve hatta Protokollerin reddedilebileceğinden bahsedilmektedir. Bu tutum Sarkisyan ve Nalbantyan'ın Ermenistan kamuoyunda ve Disapora'da durumlarını düzeltmiş görülmektedir.

-Başkan Sarkisyan'ın 2013 yılında yeniden seçilmesi için Hükümet, koalisyonun diğer ortağı Müreffeh Ermenistan Partisi'nin şimdiden destek vermektan imtina etmesi de Sarkisyan ve onu destekleyen, koalisyonun büyük ortağı Cumhuriyetçi Parti'yi Türkiye'ye karşı taviz vermeyen bir tutum izlemeye götürmüştür.

-Bu sert eleştiri ve ithamların Ermenistan'a başka bir alanda yarar sağlaması da mümkündür. ABD Temsilciler Meclisi'ne sunulan "soykırım" tasarılarının kabul edilmesini son yıllarda engelleyen başlıca husus, bu tasarıların Türkiye-Ermenistan ilişkilerinin normalleşme sürecine zarar vereceğinin Amerikan Başkanı ve Dışişleri Bakanı tarafından vurgulanması olmuştur. Ermenistan halen Türkiye'yi şiddetle eleştirdiğine göre iki ülke arasında şu aşamada bir uzlaşma olamayacağı, o itibarla Temsilciler Meclisi ve/veya Senato'nun soykırım iddialarını kabul etmesinde bir

sakınca bulunmadığı mesajı Kongre üyelerine verilmek istenmiş ve ABD Hükümeti'nin bu durumu dikkate alarak Protokolleri derhal onaylaması için Türkiye'ye baskı yapması ümit edilmiş olabilir.

Sonuç olarak Protokoller nedeniyle ve genel olarak Türkiye'ye karşı izlenen sert politikanın nedenleri açıklamak mümkün olmakla beraber bu politikanın Türkiye ile ilişkilerin normalleşmesini bilinmeyen bir tarihe ertelemiş olduğu bir gerçektir. Bu gecikme Ermenistan'a siyasi alanda olduğu kadar ekonomik alanda bazı zararlar verecektir. Ancak iç politika mülahazalarıyla bu zararların üzerinde durulmadığı görülmektedir.

II - TÜRKİYE'NİN SOYKIRIM İDDİALARINA İLİŞKİN TUTUMU

İncelediğimiz dönem içinde bazı gelişmeler Türk devlet adamlarına Ermeni soykırım iddiaları hakkında görüşlerini ifade etmeleri olanağını verdi.

Cumhurbaşkanı Gül, konuk Devlet Başkanı sıfatıyla Avrupa Konseyi Parlamenter Meclisi'nde 25 Ocak 2011 tarihinde yapmış olduğu konuşmada, Türkiye-Ermenistan ilişkilerinin normalleşmesi konusunda görüşlerini açıkladı ancak konu dışı olduğu için Ermeni soykırım iddialarına değinmedi. Konuşmadan sonra soru cevap bölümünde Ermeni Milletvekili Naira Zohrabyan kendisine şu soruyu yöneltti: “Türkiye Osmanlı İmparatorluğu zamanında yapılmış olan 1,5 milyon Ermeni'nin soykırımını ne zaman kabul edecektir? Geçmişin ağır yükünden kurtulabilmesi ve medeni ülkeler arasında yerini alabilmesi için, Türkiye'nin Ermeni soykırımını kabul etmek cesaretini göstermesi gerektiğini düşünmüyor musunuz?”³⁴

Bu gecikme Ermenistan'a siyasi alanda olduğu kadar ekonomik alanda bazı zararlar verecektir. Ancak iç politika mülahazalarıyla bu zararların üzerinde durulmadığı görülmektedir.

Cumhurbaşkanı'nın bu soruya verdiği cevabı aşağıda veriyoruz:³⁵

“Tarihimizde soykırım yapıldığını kabul etmiyoruz. Eğer bunu kabul edenler ve iddia edenler varsa, ki var, onlara çok açık bir çağrıda bulunuyoruz: ‘Gelin ortak bir komisyon kuralım. Soykırım yok diyen ve var diyen bilim adamları bir araya gelsin, sonuna kadar sivil, askerî arşivlerimizi açalım, bu komisyon çalışsın ve neyse kabul edelim. Hatta

34 “Abdullah Gül Nie le Génocide Arménien à Strasbourg”, *Armenews.com*, 28 Ocak 2010.

35 <http://www.tccb.gov.tr/haberler/170/78745/tarihimizde-soykirim-yapildigini-kabul-etmiyoruz.html> .

üçüncü bir taraf varsa, o tarafın bilim adamları da katılsın, çalışsınlar neticeyi açıklayalım.’ 100 yıl önceki olaylar, 1. Dünya Savaşı’nın olduğu dönemlerde cereyan etti. Çok acı olaylar yaşandı ve tabii ki üzgünüz. Osmanlı toprakları üzerinde Türk devleti dört cephede savaşırken, bazı vatandaşlarımızın tahrik edilmesiyle ayaklanmalar olunca bu vatandaşlarımızın yerleri değiştirildi o zamanki şartlarda. Çatışmalar, kaybolan insanlar oldu. Bunlar üzülecek olaylardır. Bir şeyin soykırım olması için bir dine ya da ırka mensup olanları ne olursa olsun kasıtlı öldürmeniz gerekiyor. O dönemde Ermeni vatandaşlarımız Osmanlı devletinin yüksek mahkemelerinde üyelik, başkanlık yapmış, bazı merkezlerde Osmanlı’yı temsil eden büyükelçiler... İstanbul’daki bütün Ermeni kiliseleri açık. Buna soykırım dersiniz bu kabul edilemez”.

Başta Atatürk olmak üzere Türkiye Cumhuriyeti’ni kuranlar yeni nesillere düşmanlık ve nefret aşılammak için uzun yıllar yeni nesillere gelecekle ilgili teşvikler yaptılar. Hâlbuki o savaşlarda bütün Balkanlar’dan milyonlarca Türk, Türkiye’ye dönerken 3 milyona yakın Türk öldü. Şimdi bu acıları yeni nesillere aşılıp komşularla düşmanlık içine sokmamak için uzun yıllar bunlar anlatılmadı, hep öne bakıldı. Tarihle beraber yaşarsak, Avrupa’da kimse birbirinin yüzüne bakamaz. Yapacağımız iş şu; hep beraber geleceğe bakmamız lazım. Tabii ki acılara üzülmemiz lazım ama gelecekte dostluk, beraber olma ve dayanışma içinde halklarımızın kardeşçe yaşamasını temin etmemiz lazım. Suçlamanızı kabul edemeyeceğim. Varsa iddialar, buyurun diyorum. Çalışsın, hep beraber görelim.

Ermeni milletvekilinin yukarıdaki soruyu sorması Ermeni basınında Türkiye Cumhurbaşkanına ülkesinin Ermeni soykırımı konusundaki fikirlerini belirtmek için seçkin bir platform sağladığı belirtilerek eleştirilmiştir.”³⁶

Başbakan Yardımcısı Bülent Arınç da Dörtyol’da, 16 Ocak 2011 tarihinde yaptığı bir konuşmada soykırım iddialarına değinerek şunları söylemiştir:³⁷

“Osmanlı’nın hem Meclisi Mebusa’sında hem de nazırlar arasında üç, dört tane mutlaka Ermeni bulunurdu. Musevi bulunurdu, başka etnik kökenleri farklı olanlar da bulunurdu. Meclisi Mebusan’a baktığınız zaman bunların hepsini görebilirdiniz.

Ama sonra, 1. Cihan Savaşı’nda Ermeniler isyana kalktılar, huzur içinde yaşadıkları topraklarımızda isyan ettiler. Silah kullandılar. O zaman

36 “Analysis on Ignorance as an Argument: A Senseless Question and a Predictable Answer”, *ArmeniaNow* , 26 Ocak 2001.

37 <http://bulentarinc.com.tr/haber/devlet-bakani-ve-basbakan-yardimci-arinc-dortyolda/231>.

çıkartılan bir kanunla da isyan edenleri buldukları yerden alıp, başka yerlere hicrete zorladılar. Bu sırada yaşanan olumsuzlukları Ermenistan 90 seneden beri yurt dışındaki diasporasıyla '2 milyona yakın Ermeni'yi katlettiler' yalanı ile her gün karşımıza geliyor. Biz hiç bir zaman katliam yapan, soykırım yapan bir milletin çocuğu olmadık. Tarihimizde böyle bir cinayet yok bizim. Biz başka ülkelere benzemeyiz. Ama isyan etmiş olanları bir tarafa nakletme sırasında yaşanmış olaylar konusunda da kimse bizi soykırımla suçlayamaz. Soykırım isteyenler daha on sene evvelindeki Bosna'ya baksınlar. Soykırım isteyenler dünyadaki pek çok örneklerini görsünler.”

Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu ise birçok konuşmasında Ermeni soykırım iddialarına değinmiştir. Dışişleri Bakanın ilk önce üzerinde durduğu husus Türkler ve Ermenilerin asırlarca beraber barış içinde yaşadıkları, iki toplum arasında bir gerginliğin bulunmadığı, Osmanlı İmparatorluğunda Ermeni bakanlar ve büyükelçiler olduğudur.³⁸ Davutoğlu halen mevcut anlaşmazlık için Türk ve Ermeni halkları suçlanamayacağını, bu durumun milliyetçilik akımlarının güçlenmesinin sonucu olduğunu,³⁹ 1915 yılının Ermeniler için önemli olduğunu ancak bu yılda bir tek savaşta 250.000 Türk'ün de öldüğü hatırlanması gerektiğini söylemiştir.⁴⁰

Davutoğlu, Amerikan Kongresi'ndeki tasarının (H.Res.252) tazminat davalarına temel olmasının hedeflendiğini belirten Davutoğlu “Biz Osmanlı İmparatorluğu'nun borçlarını zaten ödedik, kişisel hesaplara girilecekse o zaman biz de Balkanlar'da, Irak'ta, Kıbrıs'ta envanter çıkartalım. Oralardaki kişisel kayıplar da bize verilecekse o zaman biz de açalım bu mevzuları” demiştir.

Başbakan Erdoğan'ın ise soykırım iddiaları hakkında birçok beyanı vardır. Son zamanlarda bu konuda en kapsamlı gördüğümüz ve daha önce de özetini okuyucularımıza aktardığımız⁴¹ bir beyanına değineceğiz. Başbakan 12 Nisan 2010 tarihinde ABD'de George Mason Üniversitesi'nde yaptığı bir konuşmada⁴² kendilerinin geçmişte yaşanan acıların tek bir bakış açısıyla ve tarafgir bir şekilde siyasete alet edilmesine karşı olduklarını, buna kimsenin hakkı olmadığını, tarihin tek taraflı bir şekilde okunmasına ve bir takım temelsiz hükümler verilmesine karşı çıktıklarını, 1915 olaylarının bir soykırım olarak takdim edilmesini ve bu hususta parlamentolar tarafından hüküm verilmesini adaletsiz ve tek taraflı bir tutum olarak

38 “Minister Overviews Turkey's Foreign Policy”, *Anadolu Agency*, 30 Kasım 2011.

39 “Turkey Expressed Its Willingness to Re-close the Still Closed Armenian- Turkish Border”, *News.am*, 30 Kasım 2010.

40 “Turkey Expressed Its Willingness to Re-close the Still Closed Armenian- Turkish Border”, *News.am*, 30 Kasım 2010.

41 Ömer Engin Lütem, “Olaylar ve Yorumlar”, *Ermeni Araştırmaları*, Sayı 35, ss.44,45.

42 <http://haber.ekolay.net/Haber/2908/701817/ergogandan+soykirim+tepkisi.aspx>.

reddettiklerini, tarihi olayları tarih bilimi, tarihçiler ve arşivlerin aydınlatılabileceğini, tarihin parlamentolarda yazılamayacağını ve parlamentolarda yargılanamayacağını, tarihin parlamentolarda yargılanmasının hiç kimsenin yararına olmadığını ve asla ve asla Ermenistan'ın yararına olmadığını söylemiştir. Başbakan bu vesileyle Türkiye'nin Ermenistan'a bir ortak tarihçiler komisyonu kurulmasını da önerdiğini hatırlatmıştır.

Türkiye'nin siyasi alanda en yetkili kişilerinin yukarıdaki beyanlarından Ermeni soykırımı iddialarına karşı tutum ve cevaplarını kısaca şu şekilde özetlemek mümkündür:

- Türkler ve Ermeniler asırlarca barış içinde beraberce yaşamışlardır. Ermeniler
- Osmanlı döneminde önemli makamlara gelmişlerdir.
- Milliyetçi akımların güçlenmesi ve Ermeni ayaklanmalarının sonucunda iyi ilişkiler bozulmuştur.
- Savaşta düşman ile işbirliği yaptıkları için Ermenilerin yerleri değiştirilmiştir. Yer değiştirme sırasında kayıplar ve acı olaylar olmuştur. Ancak bunlar soykırım değildir.
- Savaş içinde Türklerin de büyük kayıpları olmuştur.
- Tüm bu olaylara tek yönlü bakmamak ve “Adil Hafıza” ile yaklaşmak gerekmektedir.
- Türkiye bu olayların ortak bir komisyon tarafından incelenmesini önermiştir.
- Türkler ve Ermeniler geleceğe bakmalıdır.

III- ABD KONGRESİ VE ERMENİ SORUNU

2 Kasım 2010 tarihinde ABD Kongresi için ara seçimler yapıldı. Temsilciler Meclisi'nde çoğunluk Cumhuriyetçilere geçti; Senato'daki Demokrat çoğunluk daraldı.

Her zaman olduğu gibi Amerikalı Ermeniler bu seçimlere büyük ilgi gösterdiler. Taşnakların bir yan organı olan ANCA (Armenian National Committee Of America=Amerika Ermeni Milli Komitesi) seçimlerden önce, Ermeni seçmenlere

bir rehber olmak üzere, her adaya not veren bir liste yayımladı.⁴³ Notlar A+,A, A, B+, B, B-, C+,C, C- vb gibi, en düşük F olmak üzere, adayların Ermeni davalarına ne derecede yardımcı olduklarını göstermek üzere saptanmıştı. Ermeni seçmenlerden en yüksek not verilmiş adayların seçimine çalışmaları bekleniyordu. Bu arada Ermeni yanlısı olarak tanınan Temsilciler Meclisi Başkanı Bayan Nancy Pelosi'ye, yaklaşık olarak bizdeki 10 üzerinden 8'e tekabül eden A- notu verilmiş olduğu görülüyordu. Bu nispeten düşük not, soykırım tasarısının bir türlü kabul edilememesinin yarattığı düş kırıklığını yansıtıyordu. Aşağıda açıklayacağımız gibi Pelosi hakkında düş kırıklığı seçimlerden sonra daha da büyüyecekti. Diğer yandan soykırım tasarısının Dışişleri Komisyonu tarafından kabul edilmesi için koridorlara çıkıp adam arayan⁴⁴ Komisyon Başkanı Howard Berman tam not olan A+ almıştı.

Seçimler sırasında Ermeni militanlar destekledikleri adayların kazanması için büyük gayret sarf ettiler; seçim kampanyaları için yaptıkları cömert bağışlar yanında bazı adayları desteklemek üzere çok sayıda e-mail gönderdiler ve on binlerce telefon ettiler.⁴⁵ Bu eylemlerin Ermenileri destekleyen Kongre üyelerinin seçilmesinde ne derecede etkili olduğu bilmemiz mümkün değildir. Bir Ermeni kaynağına göre⁴⁶ ANCA'nın desteklediği 158 Temsilciler üyesinden 152'i ve 6 senatörden 5'i kazanmıştır. Bu büyük bir başarı gibi görülüyor ve öyle de takdim ediliyorsa da Ermenilerin desteklediği Kongre üyelerinin sayısı, Temsilciler Meclisi'nde 435, Senato'da ise 100 üye olduğu dikkate alındığında hayli azdır; diğer bir deyimle Ermenilerin desteğini alan Kongre üyeleri sayısı herhangi bir karar tasarısını geçirmek için yeterli değildir ve bunun için Ermenilerin destek vermediği ancak genelde karşı da çıkmadıkları kongre üyelerinin oylarına ihtiyaç vardır.

ABD'de Cumhuriyetçi Parti, Demokratlara nazaran daha milliyetçi ve daha muhafazakâr bir politika izlemektedir. Cumhuriyetçiler arasında Ermeni görüşlerini benimseyenler vardır ancak bunlar Demokratlara göre daha azdır. O nedenle, ilke olarak, önümüzdeki iki yıl Ermeni soykırım iddialarını içeren tasarılarının Temsilciler Meclisinden geçmemesi beklenebilir. Bu düşünce Nancy Pelosi'nin yerini alan Meclis'in yeni Başkanı John Boehner ile Howard Berman'ın yerine Dışişleri Komitesi Başkanı olan Ileana Ros- Lehtinen'in geçmişte Ermeni tasarılarını desteklememiş oldukları dikkate alındığında, daha da güçlenmektedir. Ancak Cumhuriyetçilerin Türkiye'ye vereceği destek Türkiye'nin dış politika tercihlerinin ABD dış politikası ile uyum içinde olmasına bağlıdır. Geçen yıl Türkiye'nin İran'ı kollayan politikası ve "Mavi Marmara" olayı nedeniyle İsrail ile olan ciddi anlaşmazlığı ABD ile olan ilişkilerini de olumsuz etkilemişti ve bu hava

43 "ANCA Announces 2010 Congressional Endorsements", ANCA, 25 Ekim 2010.

44 Ömer Engin Lütem, "Olaylar ve Yorumlar", *Ermeni Araştırmaları*, Sayı 35, s. 35.

45 "Hamparian Discuss Congressional Elections", *The Armenian Weekly*, 5 Kasım 2010.

46 "Too Much? Or Nor Enough?", *Asbarez*, 5 Kasım 2010.

içinde bir Ermeni soykırım tasarısının Kongre'den geçmesi zor görülmüyordu. Ancak Başkan Obama ve hükümeti Türkiye ile iyi ilişkiler içinde olmaya özel önem verdiği için, aşağıda da açıklayacağımız gibi, böyle bir tasarının kabulüne karşı çıktı. Cumhuriyetçilerin de aynı yolu izlemesi tasarının gündeme alınmasını engelledi. Bununla beraber bu durumun kalıcı olacağını söylemek mümkün değildir. Yukarıda belirttiğimiz gibi Türkiye'nin İran'ı kollayan ve İsrail'i yeren tutumu sürdüğü takdirde bunun Cumhuriyetçileri olumsuz etkileyeceğini ve bu nedenle bir Ermeni tasarısının kabul edilme şansının olacağını, Ermeniler başta olmak üzere, ileri sürenler vardır.⁴⁷

Soykırım iddialarına ilişkin bir tasarının Amerikan Meclislerinden biri tarafından reddedilmesi belki on yıl gibi uzun bir süre tekrar gündeme alınmaması anlamına gelmektedir.

H.Res. 252 sayılı Ermeni soykırım iddialarına ilişkin tasarı Demokratların Temsilciler Meclisinde çoğunluğa sahip olduğu dönemde, Dışişleri Komitesinde 22 Mart 2010 tarihinde kabul edilmiş olmakla beraber, diğer bir deyimle Meclis Genel Kurulunda da kabul edilme şansı olmakla beraber, Meclis gündemine alınmamıştır. Bunun iki nedeni olabileceği düşünülmektedir. Birincisi, Türkiye ile gergin ilişkilerine rağmen Obama Hükümeti'nin, bu ilişkileri daha da kötüleştirceği düşüncesiyle,

söz konusu tasarıya karşı olmasıdır. İkincisi ise tasarı Dışişleri Komitesinden 22'e karşı 23 gibi asgari çoğunlukla geçtiğinden, Meclis Genel Kurulunda kabul edileceğinin garantisi olmamasıdır. Basın haberlerinden Meclis Başkanı Nancy Pelosi'nin Ermeni dostlarına ancak yeterli çoğunluk olduğu takdirde söz konusu tasarımı oya koyacağını söylediği anlaşılmaktadır. Bu Ermeniler bakımından gayet önemli bir olgudur zira soykırım iddialarına ilişkin bir tasarı Amerikan Meclislerinden biri tarafından reddedilmesi belki on yıl gibi uzun bir süre tekrar gündeme alınmaması anlamına gelmektedir.

Amerikan sistemine göre yeni seçilen kongre üyelerinin göreve başlaması hemen olmamakta ve iki ay gibi bir zaman almaktadır. Bu süre içinde ise eski Temsilciler Meclisi çalışmalarına devam etmektedir. Ancak artık eski Meclis'in otoritesi fazla olmadığından, oturumları basın tarafından "lame-duck" (topal ördek) olarak adlandırılmakta ve fiiliyatta bazı ivedi konular ele alınabilmektedir. ANCA, Demokratların çoğunlukta olduğu "lame-duck" oturumlarında soykırım iddialarına ilişkin H.Res.252'nin kabul edilme olasılığının daha yüksek olduğunu noktasından hareketle, bu tasarı için bir girişimde bulunmasını kararlaştırmıştır. Bu amaçla ANCA'nın Batı ve Doğu yakası Başkanları olan Aida Dimedjian ve Stephen

⁴⁷ "Cumhuriyetçi Zaferi Türkiye'yi Zora Sokabilir", *Zaman*, 2 Kasım 2010.; "Mecliste Cumhuriyetçi Çoğunluğun İki Yüzü Var", *Radikal*, 4 Kasım 2010; "Newly Elected Congress Seems More Pro-Armenian", *Tert.am*, 4 Kasım 2010; "Kerry'den Soykırım Tasarısı Uyarısı", *Radikal*, 10 Kasım 2010.

Mesrobian 7 Aralık 2010 tarihinde ortaklaşa bir bildiri yayımlayarak Meclis Başkanı Pelosi'den tasarını oya sunmasını istemişlerdir.⁴⁸

Meclis Başkanı'nın tasarını gündeme aldırıp oylama sunması için iki yol vardır.⁴⁹ Normal yol Meclis'in 13 üyesi bulunan Mevzuat Komitesi'nin tasarını gündeme almasıdır. Bu komitenin dokuzu Demokrat, dördü Cumhuriyetçi on üç üyesi olduğundan, ilke olarak bu tasarının gündeme alınması mümkün görünse de bu olmamıştır. Bunun nedeni, Demokrat Partili Başkan Obama'nın, kısa bir süre için olsa dahi, Demokratların çoğunluğa sahip olduğu Meclisten bazı kanun tasarılarını geçirmek istemesidir. Anlaşılan bu tasarılar Ermeni tasarısına gündeme alınmak şansı vermemiştir. İkinci yol Meclis Başkanı'nın Mevzuat Komitesi'ni "by-pass" ederek kendi inisiyatifi ile tasarını oya sunmasıdır, ancak bu takdirde tasarının kabul edilmesi için üçte iki çoğunluk gerekmektedir ki bunun sağlanması, ilke olarak, çok zordur. Durum böyle olmakla beraber Başkan'ın salonda az sayıda temsilci bulunduğu veya tasarıya taraftar olanların çoğunluğu oluşturduğu bir sırada tasarını birden oylamaya sunması ve kabul ettirmesi mümkündür. H.Res. 252 için en fazla bu olasılıktan çekinilmiştir zira Nancy Pelosi 28 Eylül 2010 tarihinde Kıbrıs'la ilgili bir tasarını salonda 10 Temsilci varken bu şekilde oya sunarak kabul ettirmiş ve Meclis ertesi gün, ara seçimler için tatile girmişti.⁵⁰

ANCA temsilcilerinin 7 Aralık'ta Nancy Pelosi'den tasarının oya sunulmasını istemelerinden sonra Ermeni propaganda mekanizması harekete geçmiştir. Bu alanda binlerce Ermeni kökenli Amerikalı Temsilciler Meclisi üyelerine mektup ve e-mail göndermiş ve telefon etmişlerdir. Diğer yandan popüler olan Ermenilerden de bu amaçla yararlanılmıştır. Amerikan televizyonlarında çok görünen ve kendisi de özellikle gençlerin izlediği televizyon programı yapan, "tweeter"de 5,5 milyon izleyicisi bulunan Kim Kardashian bu kampanya'ya katılmış ve herkesten Pelosi'yi arayıp tasarını gündeme alması için baskı yapmasını istemiştir. Çok tanınmış bir rock'cu olan ve soykırım konulu şarkılar da söyleyen Serj Tankian'da hayranlarından soykırım tasarısının kabulü için çalışmalarını istemiştir.⁵¹

H.Res.252 numaralı karar tasarısının sunucusu beş Temsilciler Meclisi üyesi (Frank Pallone, Edward Royce, Adam Schiff, Jackie Speier ve Brad Sherman. Royce hariç diğerleri Demokrat Parti'lidir) 21 Aralıkta Temsilciler Meclisi üyelerine ortak bir mektup göndererek soykırım hakkında bilinen iddiaları tekrarladıktan sonra, ABD'nin Ermenilerin ortadan kaldırılışını soykırım olarak

48 "Madam Speaker, Schedule A Vote On H.Res.252", *Asbarez*, 7 Aralık 2010.

49 "Diasporaların 'soykırım' Savaşı", *Hürriyet*, 19 Aralık 2010.

50 "252 Numaralı Tasarı Gerginliği", *Hürriyet*, 22 Aralık 2010.

51 "Armenian American Celebrities Call On Speaker Pelosi To Pass The Armenian Genocide Resolution", *Tert.am*, 10 Aralık 2010.; "Star Tweet Power: Kim Kardashian Makes 5.5 Million Appeals for HR 252", *News.am*, 10 Aralık 2010.; "5.5 Milyona 'soykırım' Tweet'i Attı", *Hürriyet*, 11 Aralık 2010.

tanımlamasının zorunlu olduğunu Ermeni soykırımını tanımamanın ABD'yi zayıflatacağını bildirdiler ve H.Res.252 'in kabulü için destek istediler.⁵²

Söz konusu tasarının Temsilciler Meclis tarafından kabulü olasılığı ABD'deki Türk kuruluşlarını da harekete geçirdi. Başta Günay Evinch'in (Övünç) başkanlığını yaptığı Türk-Amerikan Dernekleri Asamblesi olmak üzere New York'taki büyük Türk kuruluşu Türk-Amerikan Dernekleri Federasyonu (TADF), Başkanlığını Lincoln McCurdy'in yaptığı Türk-Amerikan Koalisyonu (TCA) ile Türk Amerikan Birliği (TAA) gibi kuruluşlar, aralarındaki rekabete rağmen, tasarıya karşı birlikte mücadele ettiler.⁵³ ABD'deki Türk kuruluşların geçmişte genelde birlikte hareket edememesi ve dolayısıyla etkin olamamaları karşısında bu yeni gelişme gelecek için ümit verici oldu. Türk kuruluşlarının Temsilciler Meclisi üyelerini uyarıma ve bilgilendirme çabaları övgüye değer olsa da ABD'deki Türklerin sayısının Ermenilere nazaran daha az olduğundan Temsilciler Meclisi üyeleri üzerindeki etkileri sınırlı kaldı.

H.Res.252 ile esas mücadele, geçmişte olduğu gibi bu kez de devlet organları tarafından yürütüldü. Vaşington'daki Türkiye Büyükelçiliği, adeta bir seferberlik halinde Beyaz Saray, Dışişleri Bakanlığı ve Savunma Bakanlığı ile temaslarda bulundu. Büyükelçi Namık Tan, "Tweeter" aracılığıyla ABD'deki Türkleri harekete geçirirken,⁵⁴ 77 Temsilciler Meclisi üyesiyle bizzat görüştü. Büyükelçilik yetkilileri ise 60 kadar Kongre üyesinin danışmanıyla konuştu.⁵⁵ Kongre'deki Türk-Amerikan Dostluk Grubu da Meclis Başkanı Pelosi'ye bir mektup göndererek tasarımı oya sunmaktan vazgeçmeye çağırdı.⁵⁶ Dostluk Grubu ayrıca Temsilciler Meclisi üyelerine bir mektup yollayarak tasarının kabul edilmesi halinde ABD'nin Kafkasya, Balkanlar, Orta Doğu ve Orta Asya'daki milli çıkarlarının zedeleneyeceği ve İsrail ve Türkiye arasındaki ilişkiyi onarma müzakerelerinin zarar görebileceği⁵⁷ uyarısında bulundu. Bunlara Türk kuruluşlarının yukarıda kısaca değindiğimiz çabaları ve aşağıda açıklayacağımız Türk Hükümeti'nin faaliyetleri de eklendiğinde Türkiye'nin sesi Vaşington'da güçlü bir şekilde duyulmaya başlandı.

Ankara'ya gelince, Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu ABD Dışişleri Bakanı Hillary Clinton'la telefonla arayarak söz konusu tasarının engellenmesi için Amerikan Hükümeti'nin etkin bir şekilde devreye girmesini istedi. Basın haberlerine göre Bayan Clinton bu konuda her türlü çabanın gösterileceğini söyledi.⁵⁸ Davutoğlu bu tasarıların Türkiye ile ABD arasındaki ilişkilerde

52 "Armenian Caucus Rallies Support, Urges Passage of Armenian Genocide", AAA, 21 Aralık 2010.

53 Ali. H. Aslan, "Bir Ermeni Krizinin Anatomisi", *Zaman*, 27 Aralık 2010.

54 "Ermeni Tasarısına Karşı 'Obama Taktiği'", *Hürriyet*, 25 Aralık 2010.

55 "252 Numaralı Tasarı Gerginliği", *Hürriyet*, 22 Aralık 2010.

56 "Ermeni Tasarısı Engellendi", *News.com*, 22 Aralık 2010.

57 "Opponents of Armenia'nın Genocide Resolution Capitulate to Fear of Turkish Reaction As Momentum For Resolution Builds", AAA, 20 Aralık 2010; "252 Numaralı Tasarı Gerginliği", *Hürriyet*, 22 Aralık 2010.

58 "Pelosi'den Ermeniler İçin Son Dakika Hamlesi", *Zaman*, 18 Aralık 2010.

Demokles'in kılıcı gibi durmasına izin verilemeyeceğini belirterek Başbakan Erdoğan'ın bu tasarıyla ilgili olarak Başkan Obama'ya bir mektup gönderdiğini söyledi.⁵⁹ Devlet Bakanı ve Başbakan Yardımcısı Cemil Çiçek Bakanlar Kurulu toplantısı ardından iç politika mülâhazalarıyla her yıl gündeme gelen bu konudan rahatsız olduklarının bilinmesi gerektiğini ve bir kısım lobilerin iki ülke ilişkilerinin zedelemesine izin verilmeyeceğini söyledi.⁶⁰ Cumhurbaşkanı Abdullah Gül de diplomatik kanallardan Başkan Obama'ya gönderdiği bir mesajda söz konusu tasarımı Meclis gündemine getirme girişimlerini endişe ile izlediğini bildirdi ve Türkiye-ABD ilişkilerinin rehin alınmasına izin vermemesini beklediğini ifade etti.⁶¹ Ana Muhalefet Partisi Başkanı Kemal Kılıçdaroğlu da CHP İnternet Sitesi'nde yayınlanan bir mektubu Başkan Obama'ya göndererek Türk halkının üçüncü ülke parlamentoları tarafından tek taraflı kararlar almasına karşı olduğunu, parlamentoların tarih hakkında hüküm veremeyeceğini, bu konuda çözümün Türkiye-Ermenistan arasındaki diyalogda yattığını, 252 sayılı tasarinin kabul edilmesinin Türk-Amerikan ve Türkiye- Ermenistan ilişkilerine kalıcı zararlar vereceğini bildirerek böyle bir sonucun önlemesi istedi.⁶²

Türkiye'den gelen bu taleplere Amerikan tarafının ne tepki gösterdiğine gelince. Başkan Obama'nın bu konuda bir beyanı olmadı, ancak iki ülke ilişkilerine dair bir Türk gazetesine verdiği ve söz konusu tasarıya temas etmediği bir beyanatında, Amerikan-Türk işbirliğinin hiç olmadığı kadar önemli olduğuna inandığını söylemesi,⁶³ dolaylı olarak Kongre üyeleri için bir mesaj oldu. Dışişleri Bakanı Hillary Clinton'ın da tasarı hakkında bir beyanı olmadı. Türk gazetelerinde Davutoğlu ile olan telefon görüşmesi sırasında kendisine tasarinin önlenmesi için her türlü çabanın gösterileceği sözünü verdiği hususu yer aldı.⁶⁴ Amerikan Hükümeti'nin bu konudaki tutumunu Dışişleri Bakan Yardımcısı Philip Crowley'in bir basın toplantısındaki sözleri belirledi. Crowley 252 sayılı tasarıya şiddetle karşı olduklarını ve ABD'nin Türkiye ve Ermenistan'ın ortak geçmişleriyle hesaplaşmalarının en iyi yolunun ilişkilerini normalleştirmek olduğunu ifade etti.⁶⁵

Temsilciler Meclisi'nde neler olduğuna gelince. Yukarıda değindiğimiz gibi, H.Res.252 sayılı tasarı Mevzuat Komitesi tarafından, ivedi olarak görüşülecek başka tasarılar olması nedeniyle, gündeme alınmadı. Diğer yandan Meclis Başkanı Bayan Pelosi'nin çok sayıda Meclis üyesi ile telefonda görüşerek adı geçen tasarı

59 "Obama'ya Uyarı Mektubu", *Zaman*, 21 Aralık 2010.

60 "Bakanlar Kurulu Açıklaması", *Medya73.com*, 20 Aralık 2010.

61 "Bronz Adam Geçit Vermedi", *Hürriyet*, 23 Aralık 2010.

62 "Kılıçdaroğlu'dan Obama'ya Mektup", *AA*, 24 Aralık 2010.

63 "Ortaklığımız elestikidir WikiLeaks'le Sarsılmaz", *Hürriyet*, 19 Aralık 2010.

64 Ali H. Aslan, Servet Yanatma, "Pelosi'den Ermeniler İçin Son Dakika Hamlesi", *Zaman*, 18 Aralık 2010.

65 "US Strongly Oppose Armenian Genocide Resolution: Philip Crowley", *Tert.am*, 18 Aralık 2010; "Pelosi'den Ermeniler İçin Son Dakika Hamlesi", *Zaman*, 18 Aralık 2010.

hakkında destek istediği hususu basında yer aldı.⁶⁶ Ancak bu temaslar istenilen sonucu vermemiş olması ki Bayan Pelosi Temsilciler Meclisi'ne kendi inisiyatifi ile bu tasarımı getirmedir. Meclisin görev süresi bittiğinden H.Res.252 sayılı tasarı da kadük (geçersiz) oldu. Bundan sonra Ermeni taraftarı Meclis üyelerinin bu tasarımı yeniden Meclise sunmaları ve Dışişleri Komitesinde kabul ettirmeleri gerekmektedir; diğer bir deyişle, usul bakımından en başa dönmüştür.

Tasarının gündeme alınmayışında, daha ivedi tasarıların gündemde bulunması kadar esasen H.Res.252'nin Dış İşler Komisyonu'ndan bir oy farkla geçmiş olması ve ayrıca tasarıya ortak sunucu olan 149 Meclis üyelerinin sayısında, bu konu çok

Türkiye'nin Yahudi Lobisi'nin yardımını almadan Kongre ile ilişkilerini başarılı bir şekilde yürütebilmesi olumlu bir gelişmedir.

tartışılmasına rağmen, bir artma olmamış olmasının rolü büyüktür. Bu bize, tasarı oylamaya konsaydı gerekli çoğunluğu sağlayamayacağını düşündürmektedir. Büyük olasılıkla Bayan Pelosi'nin kendi inisiyatifini kullanmamış olmasının asıl nedeni bu olsa gerektir.

Bu konuda bildirmekte yarar gördüğümüz iki husus daha vardır. Birincisi Ermenistan'ın 252 sayılı tasarının gündeme alınması için bir girişim yaptığı hakkında bilgi bulunmamasıdır. İkincisi ise, genelde Türkiye'nin tarafının tutan veya öyle görünen Yahudi Lobisi'nin bu kez tarafsız bir tutum sergilemesidir.⁶⁷ Türkiye'nin Yahudi Lobisi'nin yardımını almadan Kongre ile ilişkilerini başarılı bir şekilde yürütebilmesi olumlu bir gelişmedir.

Söz konusu tasarının oya sunulmadan kadük olmasına Ermeni çevrelerinin gösterdiği tepkiye gelince burada birbirinin tersi iki tutum olduğu görülmektedir.

Daha ziyade, varlıklı Ermenileri temsil eden Amerikan Ermeni Asamblesi (Armenian Assembly of America = AAA) tasarının gündeme alınmamasını 100 kadar Temsilciler Meclisi üyesinin Noel tatili için Washington'dan ayrılmasına ve ayrıca Türkiye'nin bir Amerikan Şirketi ile milyonlarca dolarlık silah alım müzakereleri yürütmesinin Kongre üzerindeki etkisine bağlamıştır.

Diğer yandan bu kuruluşun İcra Direktörü olan Bryan Ardouny yaptığı açıklamada tasarının kabulü için çaba gösteren Temsilciler Meclisi üyelerine, adlarını zikrederek, teşekkür etmiş ve bu arada Meclis Başkanı Nancy Pelosi'nin "azimli önderliğini" özellikle övmüştür. AAA bu konuda yayınladığı bir bildiriye ayrıca Başkan Obama'nın Ermeni soykırımını tanımak hususundaki sözünü tutmasını

66 Ali H. Aslan, "Ermeni Tasarısı Türkiye'yi Diken Üstünde Bıraktı", *Zaman*, 22 Aralık 2010.

67 Tolga Tanış, "252 Numaralı Tasarı Gerginliği", *Hürriyet*, 22 Aralık 2010.

istenmiş, Türkiye'nin Ermeni soykırımını tanınmasının kendi lehine olacağını belirtilmiş ve Temsilciler Meclisi üyesi Adam Schiff'in söz konusu tasarımı yeniden Meclise sunacağını söylediği hatırlatılmıştır.⁶⁸

Taşnaklar ise ANCA Başkanı Ken Hachikjian bu konudaki açıklamasında, "Amerikalı Ermenilerin Başkan Pelosi'nin başarısızlığına ve Temsilciler Meclisi'ndeki Demokrat Parti ileri gelenlerinin sözlerini tutmalarına kızdıklarını ve düş kırıklığı yaşadıklarını, Başkan Pelosi'nin bu tasarının geçirilmesi için gerekli çoğunluğa, otoriteye ve fırsata açıkça sahip olduğunu, ancak, Beyaz sarayın nispeten yumuşak muhalefetine ve Türkiye'nin İran, İsrail ve Sudan konularındaki tartışmalı politikalarının tasarıya karşı durmasını zayıflatmış olmasına rağmen, tasarı konusunda ilerlememeyi tercih ettiği söylemiş ve Pelosi'nin bu tutumunun Amerikalı Ermeni seçmenlerin güvenini büyük ölçüde sarstığını ifade etmiştir.⁶⁹ ANCA ayrıca taraftarlarından Başkan Pelosi'ye tutumu hakkında ne düşündüklerini bildiren e-mail'ler gönderilmesini istemiştir. Diğer yandan bir Taşnak Yayın organı olan The Armenian Weekly'de AAA'ın Nancy Pelosi'nin tutumunu övmesini eleştirilmiştir.⁷⁰

Yukarıda anlattığımız gibi H.Res.252'nin Temsilciler Meclis gündemine alınmayıp kadük olması bazı Ermeni yazarlarda soykırım iddialarıyla ilgili karar tasarılarının yararının tartışılmasına yol açmıştır.

Bir Taşnak yayın organı olan The Armenian Weekly'de Michael Mensonian tarafından kaleme alınan bir dizi yazıda⁷¹ şunlar sorulmaktadır: "H.Res.252 kabul edilmiş olsaydı Türkiye bir Ermeni soykırımı olduğunu kabul eder miydi? Türk vatandaşları birçok kuşak önce ataları tarafından işlenmiş cinayetlerin manevi, ekonomik ve siyasi yükünü kabul ederler miydi? Türkiye-Ermenistan ile olan sınırını açar mıydı? Karabağ'ın bağımsızlığı tanınır mıydı?" Yazı daha sonra soykırımı tanıtma stratejisinin etkili olabilmesi için, 90 ilâ 100 gibi önemli sayıda ülkenin sadece Ermenistan'ın tutumunu desteklemekle kalmayıp aynı zamanda Türkiye'ye ekonomik yaptırımlar uygulanmak hususunda anlaşmış olması gerektiği ancak bunun gerçekçi bir beklenti olmadığı belirtilmektedir. Söz konusu yazı yukarıdaki tespitlerden sonra şimdiye kadar izlenen hatalı stratejinin (yani parlamentolara soykırımı kararı aldırma çabalarının), değerli siyasi ve mali kaynakların, kişisel çabaların ve Ermeni Cemaati'nin manevi desteğinin daha önemli hedeflerden saptırıldığını ileri sürmekte ve sonuç olarak Karabağ Sorunu'na öncelik verilmesini, bu çerçevede Karabağ'ı çevreleyen "güvenlik bölgesinde" (yani Azerbaycan'a aidiyetini herkesin kabul ettiği yedi ilde) Ermeni nüfusunun

68 "House Adjourns Before Considering Final Action on The Armenian Genocide", AAA, 23 Aralık 2010.

69 "Pelosi Fails to Schedule Vote On Armenian Genocide Resolution", *Asbarez*, 22 Aralık 2010.

70 "Nancy's Choice", *The Armenian Weekly*, 23 Aralık 2010.

71 "Genocide Recognition: Continuing a Flawed Political Strategy", *The Armenian Weekly*, 13-22 Ocak 2010.

arttırılmasını ve Karabağ için self determinasyon ilkesinin kabulüne çalışılması gibi bazı öneriler ileri sürmektedir.

Armen Ayvazian adındaki diğer bir yazar Ermeni soykırım iddialarını kabul eden parlamento kararlarının o ülke hükümetlerinin Türkiye'ye karşı olan tutumlarını değiştirmedigini, hatta bu ülkelerden bazılarının parlamentolarının aldığı kararın değerini azaltır bir şekilde hareket ettiklerini, mesela Lübnan'ın Trablus şehrindeki bir meydana, soykırımın ilk dönemini mimarı olan elleri kanlı Sultan Abdülhamit'in isminin verildiğini belirtmiştir.⁷² Yazar, Ermeni soykırım iddiaların Parlamento kararlarıyla tanınmasının günümüzde çağdışı olduğunu, Ermenistan bağımsız olduktan sonra Ermeni soykırımın sonuçlarının (soykırımın tanınması, malların iadesi, tazminat ve toprak verilmesi) giderilmesi için milli ve uluslararası mahkemelere başvurulması gerektiğini bildirmekte ve bu çerçevede 1948 tarihli Soykırım Suçunun Önlenmesi ve Cezalandırılması Sözleşmesi'nin 8 ve 9. maddelerine dayanılmasını önermektedir.

Berge Minasian adında bir diğer yazar ABD Kongresi'nde Ermeni Soykırımı hakkında bir karar çıkartmanın para ve insan gücü olarak çok pahalı olduğunu, artık diasporanın Ermenistan'ın özgür ve bağımsız bir demokrasi olarak yaşamasına öncelik vermesi gerektiğini, bu çerçevede Ermenistan'da yoksullukla mücadelenin ilk önceliği alması, hükümetteki yolsuzlukların ortadan kaldırılması, ABD'de ise asimilasyonun geciktirilmesi gibi önlemler tavsiye etmektedir.⁷³

IV- SOYKIRIM İDDİALARI KONUSUNDA BAZI GELİŞMELER

1. Vaşington'daki Ermeni Soykırımı Müzesi

Washington, ABD'nin başkenti olmasının yanında, müzeleriyle de ünlüdür. En ünlü müzelerinden biri de Yahudi Soykırımı'na ilişkin olanıdır. Bu müzenin gördüğü ilgi militan Ermenileri de etkilemiş ve kendilerinin de soykırımı uğradıkları savından hareketle bir Ermeni soykırım müzesinin gerçekleştirme çalışmaları, ABD'deki en büyük Ermeni kuruluşlarından olan Armenian Assembly of America (AAA) tarafından ele alınmış ve gerçekleştirilmeye çalışılmıştır. Ermeni asıllı zengin bir iş adamı olan Gerard Cafesjian ve Cafesjian Aile Vakfının Ermeni soykırımı müzesi fikrini benimsemesi sonucunda proje süratle ilerlemeye başlayarak kentin Beyaz Saray'a yakın, seçkin bir bölgesinde National Bank of Washington'un 1925 yılında yapılmış olan eski binası ile bu binaya arka tarafından bitişik olan daha küçük dört bina, Cafesjian'ın mali büyük katkısıyla satın

72 "The Armenian Question Today", *Analysis*, 14-22 Ocak 2011.

73 "Changing Strategy: On the Survival of Armenia and Its Diaspora", *The Armenian Weekly*, 17 Ocak 2011.

alınmıştı.⁷⁴ Binaları sağlanması çalışmaları hızlandırmış ve Müzenin ilk önce 2002 yılı Nisan ayında faaliyete geçmesi öngörülmüş⁷⁵ sonraları en geç 31 Aralık 2010'da açılması kararlaştırılmıştır.⁷⁶ Bu tarihe kadar açılmadığı takdirde ise hibe edilen binaların Cafesjian Vakfı'na geri verilmesi kararlaştırılmıştır. Ancak Cafesjian Vakfı ile AAA arasında bir anlaşmazlık çıkmış, Vakıf bazı binaları geri almak istemiş alamyınca dava açmıştır.

Yaklaşık dört yıl kadar süren söz konusu dava 29 Kasım 2010 tarihinde sonuçlanmıştır. Karara göre Gerald Cafesjian tarafından satın alınan tüm binalar Cafesjian Ailesi Vakfına geri verilmiştir. Ayrıca, yukarıda değindiğimiz anlaşmazlık sonucunda, soykırım müzesi projesinin yönetim kuruludan çıkartılan Cafesjian'ın (veya temsilcilerinin) yeniden bu kurulda yer almasına karar verilmiştir.⁷⁷ Hâkim geri verilen binaların müze olarak kullanılması mecburiyeti olmadığına da hükmetmiştir.⁷⁸ Halen Müze'ye tahsis edilen beş bina vardır. Bunlardan yukarıda değindiğimiz National Bank of Washington'un eski binasının bedelinin yarısını (3,6 milyon 4 dolar) Cafesjian Ailesi Vakfı ödemiştir. Sokak içindeki dört bina ise bu Vakıf tarafından satın alınmıştır (12 milyon dolar).⁷⁹ Kısaca Cafesjian'ın kendisi veya vakfı binaları vermek istemediği takdirde müze, binası olmayacağı için, yapılamayacak demektir. Cafesjian'ın avukatı müzenin yapılacağını söylemiş⁸⁰ ancak bu binaların tamamının mı yoksa bir kısmının mı bu amaç için kullanılacağını belirtmemiştir. Bu vesileyle vaktiyle tamamı için 19,25 milyon dolar tutan söz konusu beş binanın şimdi 40 milyon dolar ettiği tahmin edilmekte olduğunu⁸¹ ve belki de Cafesjian'ın binalardan bir kısmını Müze'ye tahsis etmeyebileceğini belirtelim.

Bu konuda üzerinde son olarak durmak istediğimiz bu davaya bakan hâkim Colleen Kollar-Kotelly'in Ermeni soykırım iddialarına ilişkin "resmi" tutumudur. Verdiği gerekçeli kararın (Memorandum Opinion) şu cümle ile başlamaktadır: "Bugün artık Ermenilerin ortadan kaldırılmasından kim bahsetmektedir". Arkadan bu sözlerin, Osmanlı Türk Hükümeti'nce ortadan kaldırılmak istenen Ermeniler için Adolf Hitler'e ait olduğu belirtilmektedir. Hâkim, dava konusuyla doğrudan ilgili olmayan, davada bir talep oluşturmayan bir iddiaya kararında yer vermiştir. Ancak sonradan Ermeni soykırım iddialarının ABD'de resmen tanınmamış olduğunu fark etmiş olmalı ki kararına bir dip not koyarak 1915–1923 arasında Ermenilere yapılan mezalimin tarifi

74 Ermeni Soykırım Müzesi hakkında Ermeni Araştırmalar Dergisi'nin 30. sayısında (ss. 36-44) geniş bilgi vardır.

75 "The Court Has Spoken: Can Armenians Now", *The California Courier Online*, 17 Şubat 2011.

76 "AAA Issues Statement on Legal Battle Over Armenian Genocide Museum", *PanArmenianNet*, 9 Şubat 2011.

77 "Cafesjian Foundation Prevails in Genocide Museum Lawsuit", *The Armenian Reporter*, 27 Ocak 2011.

78 "Legal Battle Over Armenian Genocide Museum Ends in Philanthropists Favor", *Miami Herald*, 28 Ocak 2011.

79 "The Court Has Spoken: Can Armenians Now Unite to Build a Genocide Museum", *The California Courier Online*, 17 Şubat 2011.

80 "Dispute Over?: Court Finds in Favor of Cafesjian in Genocide Memorial Case", *Armenianow*, 31 Ocak 2011.

81 "Cafesjian Family Foundation Responds to AAA's Statement on the Armenian Genocide Museum Case", *The Armenian Reporter*, 12 Şubat 2011.

için “soykırım” deyimini kullanmanın tartışmalı olduğunu fakat davanın taraflarının (her iki taraf da Ermenidir) bu deyimini yerinde olduğunu düşündüğünü, o nedenle de mahkemenin taraflara dayanarak bu deyimini kullanmasının bu deyim hakkında bir fikir beyan ettiği anlamına gelmediği gibi, hayli anlamsız ifadelerde bulunmuştur. Ayrıca kararında mahkemenin, tarafların yıllar süren hukuki mücadeleden sonra aralarındaki anlaşmazlıkları bir tarafa bırakarak takdire layık bir amaç olan Ermeni Soykırımı müzesini gerçekleştirmeleri samimiyetle ümit ettiğini belirtmiştir.

ABD’de, hâkimler seçilmekte ya da siyasi makamlar tarafından atanmaktadır. Bu nedenle bazı hâkimlerde popülist yaklaşımlar ve siyasi etki altında kalma görülebilmektedir.

Türkiye’de ve Avrupa’da bir hâkimin veya bir mahkeme kararının bu derecede sübjektif ve taraftar düşüncelere yer vermesi kabul edilemez, hatta bu düşünceler temyiz nedeni de olabilir. Ne var ki ABD’de, hâkimlerin ya seçilmekte ya siyasi makamlar tarafından atanmaktadır. Bunun sonucu olarak bazı hâkimlerde popülist yaklaşımlar ve siyasi etki altında kalma görülebilmektedir. Bu durum Amerikalı Ermenilerin terk edilmiş mallar konusunda Türkiye’ye açmış olduğu ve gelecekte

de bu konuda veya başka konularda açmaya hazırlandıkları davalar için özellikle önemli olacaktır.

Soykırım Müzesi davasında ilginç bir gelişme AAA’nın, hâkim Colleen Kollar-Kotelly’nin eşinin Gerard Cafesjian yakın arkadaşı olduğunu, ancak bunu sakladığını, bu durumun hâkimin tarafsızlığını tartışılabilir hale getirdiğini belirterek davanın yeniden görülmesini istemiş olmasıdır.⁸² Bu iddia hakkında henüz bir karar verilmemiştir.

Konunun esasına gelince, gerçekleştiği takdirde ki er veya geç gerçekleşeceği anlaşılmaktadır, Washington’daki Ermeni Soykırımı Müzesi’nin soykırım iddialarına inandırıcılık kazandıracak başlıca araç olacağına hiç şüphe yoktur. Mesela, o zamana kadar kabul edilmediği takdirde, müze açıldıktan sonra Kongre, Ermeni soykırım iddialarını tanıyan bir karar daha rahatlıkla alabilecektir.

Kanuni yollarla söz konusu müzenin açılmasını önlemenin mümkün olmadığı anlaşılmaktadır. Açıldıktan sonra içinde teşhir edilenler özel kişileri rencide etmişse bu kişiler müzeye hakaret davası açabilirler. Buna karşın devlet, dernek vb. tüzel kişilerin bu gerekçeyi öne sürerek açacakları davaları, Amerikan hukuk sistemi içinde, kazanma şansının bulunmadığını bazı temaslarımızdan öğrenmiş bulunuyoruz. Söz konusu müzenin yaratacağı olumsuz etkileri kısmen olsun önlemenin yolunun, esasen bir müzeler şehri olan Washington’da, Ermeni soykırımı müzesinden çok daha fazla ilgi çekecek olan bir “Anadolu Medeniyetleri Müzesi” açmak olacaktır.

82 “Armenian Assembly Statement Regarding Motion For New Trial in Armenian Genocide Museum Case”, *Armenian Assembly of America*, Press Release, 16 Mart 2011.

2- İsveç

İsveç Parlamentosu'nun Ermeni soykırım iddialarını kabul eden ve aynı zamanda Asurî, Süryani, Keldani ve Pontus Rumlarının da Osmanlı İmparatorluğu zamanında soykırıma uğradığını iddia eden bir karar tasarısını 11 Mart 2011 tarihinde bir oy farkla kabul ettiğini daha önce bildirmiştik.⁸³ İsveç Hükümeti bu karara karşı olduğunu açıkça belirtmişti.

Ancak seçimlerden sonra büyük güçlüklerle kurulan yeni hükümette herkesin bu fikri paylaşmadığı görülmektedir. İsveç Entegrasyon Bakanı Erik Ullenhag, 27 Ocak 2011 tarihinde Yahudi Soykırımını Anma Günü münasebetiyle Stockholm Sinagogu'nda yaptığı bir konuşmada, yanlış olarak Hitler'e atfedilen "Artık Ermenileri kim hatırlıyor" sözlerine temas etmiş ve Birinci Dünya Savaşı sırasında Osmanlı İmparatorluğu'nda bir milyon kadar Ermeni ve yarım milyon Süryani ve Keldani'nin öldürüldüğünü söylemiştir. Türkiye Büyükelçiliği'nin girişimi üzerine Bakanın bu sözleri hükümetin internet sitesinden çıkartılmış, sonra tekrar konuşmuş ve tekrar çıkartılmıştır. Buna mukabil Bakan Ullenhag'ın mensubu olduğu Folkpartiet Partisi bakanın konuşmasının tamamını kendi internet sitesinde yayımlamıştır.⁸⁴ Böylelikle Ermeni soykırım iddiaları İsveç Koalisyon hükümetinde ciddi bir görüş ayrılığına yol açmıştır.

3- Çin

Dergimizin geçen sayısında Çin Parlamentosu Ermenistan-Çin Dostluk Grubu'nun 2010 yılı Nisan ayında Erivan'ı yaptığı bir ziyaret sırasında Soykırım Anıtı'nı ziyaret ederek çelenk koyduğunu bildirmiş ve kendi ülkelerini ilgilendirmeyen konularda Çinlilerin taraf tutmamaya çaba harcadıklarını bu nedenle adı geçen grubun Türkiye'nin soykırım iddialarına karşı çıktığından haberdar olmadığı için anıtı ziyaret etmiş olabileceğini belirtmiştik.⁸⁵ Ancak, 16-17 Şubat 2011 tarihlerinde Ermenistan'a resmi bir ziyarette bulunan Çin Dışişleri Bakanı Yang Jiechi'nin de Soykırım Anıtı'na giderek bir çelenk koyması bir bilgi eksikliği olmadığını ortaya koymuştur.

Çin yetkililerinin bu şekilde davranmalarının sebebini bazı ticari ilişkilerde aranmak gerekmektedir. Ham madde sıkıntısı çeken, bu arada özellikle demir cevherine ihtiyaç duyan Çin'in Ermenistan'da bazı demir madenlerinin işletmek istediği, bu amaçla Hong Kong Merkezli Fortune Oil şirketinin, Ermenistan'da bazı demir madenlerini işletme hakkında sahip Bounty Resources Armenia Limited Şirketi'nin hisselerinin %35'ini 24 milyon dolara aldığı, hisselerini % 50'ye çıkarabileceği ve madenlere 500 milyon dolar kadar yatırım yapabileceği basın haberlerinde yer almıştır.⁸⁶

83 Ömer Engin Lütem, "Olaylar ve Yorumlar", *Ermeni Araştırmaları*, Sayı 35, ss.36,37.

84 "Shoah Censure du Gouvernement Suédois", *Collectif Van*, 18 Şubat 2011.

85 Ömer Engin Lütem, "Olaylar ve Yorumlar", *Ermeni Araştırmaları*, Sayı 36, s 50.

86 "Fortune Oil Pledges 0,5 Billion Dollars Investment in Armenia", *Arka*, 23 Şubat 2011.

Bu arada Anadolu Ajansı muhabirinin Çin Dışişleri Bakanlığı'na, Bakan Yang'ın Erivan'daki anıtı ziyaret etmesinin Çin'in soykırım iddiaları konusundaki tutumunda değişiklik mi yaptığını hakkındaki sorusuna ilgililerin Ermenistan ve Türkiye'nin Çin ile dost ülkeler olduğu, Çin'in iki ülke arasındaki tarihten kalan sorunların karmaşıklığının bilincinde bulunduğu ve iki tarafın bu konudaki tutularını dikkate aldığı gibi muğlak bir cevap verdiği anlaşılmaktadır. Anadolu Ajansının bu konudaki haberine göre bu konu Pekin'deki Büyükelçimiz Murat Esenli tarafından da Çin Dışişleri'ne iletilmiş ve anıtın Ermeni makamlarının ısrarı üzerine ziyaret edildiği ve bu ziyaretin Çin Yönetiminin Ermeni görüşlerini desteklemesi anlamına gelmediği gibi bir yanıt alınmıştır.⁸⁷

Bu vesileyle Ermeni Protokolü'nün ve diğer makamlarının ülkelere resmi ziyarette bulunun her yabancıyı söz konusu anıtı ziyaret etmeye ısrarla davet ettiğine bir kez daha değinelim.

4. Ukrayna

Ukrayna'da iktidar değiştikten sonra bu ülkedeki Ermeni Cemaati'nin taleplerinin dikkate alınmasının arttığını, bu çerçevede bazı şehir meclislerinin soykırım iddialarına ilişkin kararlar kabul ettiklerini daha önce bildirmiştik.⁸⁸ Ukrayna Meclisi, bazı önerilere rağmen, soykırım iddiaları hakkında bir karar almamıştır.

Ukrayna Dışişleri Bakanı Kostantin Grishchenko 10-11 Şubat 2011 tarihlerinde Ermenistan'a yaptığı ziyaret sırasında Soykırım Anıtı'na giderek çelenk koymuş ayrıca, özel deftere şunları yazmıştır: “Anıtı yaptığım bu ziyaret bende unutulmaz bir etki yaptı. Ermeni Halkı'nın 1915'te çektiği acılar anlaşılabilir ve bunlar 1932–1933 yıllarında tarihlerinin en trajik dönemini yaşamış Ukrayna Halkına yabancı değildir”.⁸⁹

Ukrayna Parlamentosu'nun Ermeni soykırımı iddiaları hakkında bir kararı yok iken bu ülkenin Dışişleri Bakanın anıtı ziyaret etmesi ve özel deftere Ermeni görüşleri doğrultusunda yazması Ermeni soykırım iddialarının bir tür ön tanınması olarak yorumlanabilir.

87 “Çin Ermeni İddialarını Desteklemiyor”, *Turkishny*, 3 Mart 2011.

88 Ömer Engin Lütem, “Olaylar ve Yorumlar”, *Ermeni Araştırmaları*, Sayı 36, s. 54.

89 “Ukrainian Foreign Minister Pays Tribute to the Memory of Armenian Genocide”, *Armenpress*, 11 Şubat 2011.